

PARTICULARITĂȚI PROZODICE ALE POEZIEI COȘERIENE

VALENTINA ENCIU*

Într-unul dintre interviurile inserate în volumul *Universul din scoică*, Eugeniu Coșeriu mărturisea: „Îmi spunea un coleg, după o conferință în Germania: «De unde scoți Dumneata toate aceste lucruri?». Și-i răspund: «Eu am învățat la școală: la Bălți, la Iași, apoi în Italia, mai ales în Italia». Și-mi spune acest domn: «S-ar putea, dar substanța o aveai de-acasă»” (Coșeriu 2004: 45).

Probitatea acestei afirmații devine și mai evidentă, când, peste ani, revenindu-se la traseul biografic parcurs de ilustrul lingvist Eugeniu Coșeriu, s-a demonstrat încă o dată că, deși „plecat în lume”, s-a condus mereu după eticismul „răsădit de acasă” (Rachieru 2010: 120). Contemporan cu „mișcarea generaționistă”, care se proclama și în Basarabia anilor '30, prin manifeste și diverse alte luări de atitudine la revistele „Poetul”, „Itinerar”, „Familia noastră”, „Generația nouă”, „Viața Basarabiei” ș.a., tânărul Coșeriu, pe atunci elev la Liceul Teoretic „Ion Creangă” din Bălți, mai apoi student la Litere la Iași, ca și alți colegi de generație, este influențat de spiritul epocii, care, remarcă cercetătorul A. Burlacu, „a avut și misiunea să îndrume pe calea românismului tineretul minoritar”. În această atmosferă a „noii spiritualități”, s-a creat „spiritul lor creativ și competitiv”; fenomenul a trezit la viață talente veritabile precum Lotis Dolenga, Sergiu Sârbu, Nicolae Costenco, Bogdan Istru, Sergiu Matei Nica, George Meniuc, Al. Robot, E. Coșeriu ș.a. (Burlacu 1999: 90–111).

Debutul literar al lui E. Coșeriu a fost semnalat în timpul studiilor la Liceul Teoretic (de băieți) „Ion Creangă” din Bălți (1931–1939), când, în anul școlar 1937–1938, apare primul număr al revistei liceale „Crenguța”, unde elevul în clasa a VII-a Eugeniu Coșeriu, ales „președinte activ” al comitetului de conducere al societății de lectură „B.P. Hasdeu”, publică două texte literare în proză (*Suflet de vultur* și *Sinceritate*), precum și textul unei conferințe despre cronicari (*Cronicarii*), ultimul având accentele programatice ale unui manifest al debutantului, care, la vârsta de doar șaisprezece ani, scria:

* Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, str. A. Pușkin, nr. 38, Republica Moldova.

„Azi se cere iar un apel către cronici. Trebuie să revenim la ele căci iată că tineretul nostru se zbate în ghiarele maculaturei pornografice și ordinare a romanului de aventuri și a tuturor fasciculelor ieftine dar veninoase cu care streinii vor să ne demoralizeze Neamul.

Dar nu ne vom da! Ne vom întoarce la vechile și frumoasele noastre cronici și la adevărata noastră literatură națională și aceasta ne va salva!

Vom arunca pe foc maculatura și vom reveni la filele îngălbenite ale letopisețelor. Cronica ne-a adus odată salvarea din haosul lingvistic. Ne-o va mai aduce odată din haosul moral. Să ne întoarcem deci la bătrânii cronicari și însuflețiți de patriotismul și Crediința lor să luptăm cu toții pentru propășirea Neamului nostru și pentru păstrarea neștirbită a țării noastre întregită și consolidată prin inima de granit și ideal a tineretului și credința lui în Rege” (Coșeriu 1937: 48–49).

Astfel, tânărul licean își propune o cale reală de salvare din „haosul lingvistic”. „Preocuparea pentru «primenirea limbajului literaturii», remarcă cercetătoarea Alina Ciobanu-Tofan, este sesizabilă și în studiul *Dadaism poporan* (publicat mai târziu, în 1939, în «Jurnalul literar»), în care «poezia poporană» este examinată în calitatea sa de «creație spontană și deci de poetism pur», din perspectiva «frumuseții intrinseci a cuvintelor și cea a dispoziției lor»” (Ciobanu-Tofan 2001: 187).

Soluția de salvare din „haosul moral” o propune în alte două cronici. Într-un prim text intitulat *Necesitatea credinței pentru viața sufletească*, tânărul Coșeriu afirmă:

„Sentimentul religios e necesar pentru firea omenească și nimeni nu poate tăgădui această necesitate”. [...] Omul e religios [...] când a aflat Divinitatea, el are timp și chiar simte nevoia altor preocupări. În umbra sentimentului religios se înalță și sentimentul național, sentimentul moral, sentimentul estetic. Omul religios e și patriot și cu purtări exemplare. Omul religios e și mai bun om de știință decât cel nereligios. Omul religios capătă lucrul pe care-l au puțini muritori: puterea de jertfă pentru idealurile înalte – fie ele naționale, morale, științifice [...]. Dumnezeu se găsește peste tot în jurul nostru și chiar în sufletul, în firea noastră” (Coșeriu 1938a: 10–11).

Ideea o vom regăsi și în textul *Iată eu stau la ușă și bat!*, publicat în numărul al treilea al revistei „Crenguța”, unde liceanul Coșeriu își îndeamnă consăngeneii să întâmpine cu inima curată Învierea Domnului:

„Să ne deschidem ușile inimii și să primim pe Mântuitor cu flori. Să aruncăm tot ce e putred în noi, tot ce ne apasă pe inimă. Să-L primim pe Hristos cu inima nouă, reclădită din temelii, neroasă de carii păcatelor. Primul nostru gând și inima curată să le închinăm Domnului” (Coșeriu 1938d: 9–10).

Dacă la prima vedere, textele citate ar părea doar manifestări energice și candidă ale unui spirit juvenil, în realitate lucrurile nu sunt tocmai așa. Când, revenit acasă, la Bălți, peste jumătate de veac, rugat într-un interviu să comenteze răspunsul lui Ionesco la întrebarea dacă există Dumnezeu, și anume: „Non. Dieu n'existe pas. Il est”, octogenarul Coșeriu vorbește despre Divinitate în aceiași termeni de altădată, din adolescență: „...Dumnezeu [...] trebuie să-L simți peste tot: și-n tine, și-n afară” (Coșeriu 2004: 43).

Faptele confirmă încă o dată că savantul Coșeriu a pornit în viață și a rămas pe parcursul întregului său destin fidel idealurilor propuse în tinerețe, păstrându-și mereu intacte principiile morale și etice însușite de acasă.

Prolixitatea expozeului pe care-l facem o considerăm una motivată în vederea înțelegerii preocupărilor poetice ale tânărului Coșeriu. Poeziile din perioada interbelică ale lui E. Coșeriu, deși timide, afirmă cercetătoarea Alina Ciobanu-Tofan, probează sincronizarea reală a literaturii basarabene cu spiritul modern (Ciobanu-Tofan 2001: 187). În lucrarea noastră, ne-am propus să discutăm unele aspecte prozodice ale textelor poetice coșerieni, deoarece prin acest fel de analiză se poate pătrunde în straturile profunde ale poeziei, acolo unde acțiunea subconștientului creator este deplină, dar și relevantă.

Anturajul ritmic al textelor versificate coșerieni se schimbă de la un text la altul, denotând faptul că tânărul poet se afla, la început, precum e și firesc, în căutarea febrilă a unei formule poetice proprii. Poeziile stau mărturie că, alegând cuvântul, poetul s-a lăsat condus de subconștientul creator în dimensionarea segmentelor ce alcătuiesc versul. Schemele ritmice propuse de debutant urmează anumite modele, pe care elevul de liceu Coșeriu și le-a însușit din variatele lecturi de care era preocupat în adolescență.

Deja în numărul al doilea al revistei „Crenguța”, prin publicarea a două texte: traducerea *Quintus Horatius Flaccus-Epistole I, VI. Către Numiciu* și poezia *Vers de noapte (În metru antic)* devin evidente preocupările literare ale tânărului vădit interesat de poezia Antichității. Astfel, la rubrica *Pagina traducerilor* a revistei liceale este prezentă o traducere din Horațiu precedată de o notă explicativă asupra textului ce urmează, care, probabil, îi aparține și care este un indiciu concludent că adolescentul, profund marcat de valorile esteticii clasice, și-ar fi însușit din ele unele principii de viață. Iată textul *Notei*:

„În această epistolă, Horațiu încearcă să răspundă întrebării: În ce constă fericirea? Primul lui răspuns e serios: să nu fii impresionat de nimic (*nil admirari* – etica stoicilor) – celelalte ironice: averea, trecerea publică, hrana, plăcerile meschine și nedemne” (Coșeriu 1938b: 54–56).

Ulterior, în cel de-al treilea număr al revistei „Crenguța” întâlnim încă o traducere a unui text din Vergilius realizată de elevul Coșeriu, aceste traduceri făcând, afirmă cercetătoarea Alina Ciobanu-Tofan, demonstrația „respectului nedisimulat pentru convențiile estetizante ale Antichității purtat de tânărul poet aflat la faza debutului” (Ciobanu-Tofan 2001: 185).

Poezia *Vers de noapte (În metru antic)* este o mărturie concludentă a afirmației anterioare. Textul urmează evident modelul clasic însușit de autor din literatura Antichității. Versurile lungi, tonalitatea gravă a mesajului liric, sobrietatea stilistică, ajustarea și dimensionarea logică a expresiei poetice, rigurozitatea construcției poetice în ansamblu i-a permis tânărului autor crearea unei scheme ritmice inedite, care denotă un simț nativ al armoniei și al ritmului.

Imaginea nocturnă realizată în text este una completă, detaliile tabloului sunt fără de cusur, elementele de decor strălucesc prin perfecțiune, rotunjind un mesaj liric lucid și echilibrat. Multitudinea de metafore, epitete, comparații, personificări construiesc un

univers nocturn plin, în care „picură roua de sus; boabe de mărgăritar, plouă încet diamante pe razele lunii de aur”; „luna” este „ca o floare de ghiață măiastră”; „ape s-azvârle în prăpăstii sărind peste stânci furtunoase”; „vântul șoptește povești cu haiduci, feți-frumoși, smei și zâne” etc. (Coșeriu 1938c: 44). Metrul antic, anunțat de Coșeriu în chiar titlul poeziei sale, reprezintă o construcție prozodică în care versurile nu au rima finală, autorul nu respectă o cantitate numerică a silabelor, dar ritmul interior este asigurat de pauze interne, dovedindu-se prin aceasta înzestrarea tehnică a debutantului.

Ulterior, spectrul preocupărilor literare ale studentului E. Coșeriu se diversifică prin variate publicații la revistele „Cuget moldovenesc”, „Însemnări ieșene”, „Jurnalul literar”, „Viața Basarabiei”. Continuă să scrie versuri, texte de critică literară, cronici, studii, făcându-se vădită astfel o gândire estetică promițătoare și originală. Însuși G. Călinescu va rămâne entuziasmat de simțul nativ al limbii și de capacitățile de versificator ale tânărului, când acesta publică în „Jurnalul literar” poezia *Revelatio* în limba latină, apreciind-o drept „grațioasă” și „de o surprinzătoare muzică mistică” (Călinescu 1939: 8). În anul 1939, studentul Coșeriu exersează texte de formă fixă, unul din ele fiind *Rondelul corăbiei ce vine dinspre nord*, evident urmând modelul formal Macedonski, fapt consemnat ulterior de G. Călinescu, care îl consideră un text „simpatic” palpitând de lirism elevat (Călinescu 1939).

Poezia *Rătăcesc moldovenii* relevă un alt exercițiu prozodic:

„La nord de cercul polar,/ Rătăcesc moldovenii prin noapte/ În căutare de sălașuri de iarnă/ Se poticnesc și cad în troiene/ Lupii miloși din Carelia/ Le sfâșie pieptul cu colții/ Nu-i lasă să moară de frig” (vezi Cimpoi 1997: 138).

În acest text, versurile nu au rimă și nici ritmul nu mai este același de la început până la sfârșit. Dar, și în cazul acesta, subconștientul creator, potențat de simțul nativ al limbii, veghează o tehnică a accentuării pe potrivă mesajului ideatic al textului. Accentul logic se axează pe câte un cuvânt-cheie din vers, fortificând la maximum metaforele existențiale în jurul cărora se construiește mesajul. Pauzele ritmice conferă gravitate și potențează atmosfera sinistră a discursului poetic.

Același tipar prozodic este urmat și în *Sângele nostru*, unde autorul reiterează metaforic istoria vitregă a neamului nostru mereu dezmoștenit. Strofele alcătuite dintr-o singură frază segmentată în versuri scurte conferă textului un ritm sacadat, emanând durere și tragism. Poezia face dovada rafinamentului lingvistic al autorului său, dând relief, și prin repetițiile, asonanțele și anaforele insistente, durerii profunde provocată de teroarea istorică suportată de neam. Renunțarea la rimele exterioare îi permit poetului obținerea unei simetrii generatoare de macabru și tonalitate elegiacă:

„Din sângele nostru/ s-au hrănit atâtea popoare./ Din sângele nostru/ s-au născut/ poeți și cărturari ruși./ Mai ruși decât rușii./ Din sângele nostru/ s-au născut/ voievozi și regi maghiari./ hatmani de cazaci./ fruntași albanezi./ fruntași sârbi, fruntași/ chirghizi./ Din sângele nostru/ s-au născut/ cărmuitori./ eroi și vlădici greci./ Mai greci decât grecii./ Dar să nu vă temeți!/ Nu! Nu vă cerem să ni-l dați înapoi/ sângele/ pe care vi l-am dăruit/ la nord și la sud de Dunăre!/ Vă rugăm numai să nu ni-l cereți/ și pe cel/ pe care îl mai avem./ Lăsați-ne și nouă/

măcar câteva picături/ ca să ne putem înfățișa cu ele/ ca noi înșine/ la judecata de apoi” (cf. Rachieru 2010: 122–123).

În poezia *Proverb*, registrul prozodic se modifică prin rimarea unor versuri, colorându-se astfel discursul poetic cu o duioasă nostalgie adolescentină:

„Cânt însă trist și rănit ca o carte/ cu filele rupte/ Fără să vreau m-au zăpezit/ amintirile:/ Popi aud, pe nas cum citesc/ psaltirile/ Oameni prin minte-mi trec cu/ fețele supte” (cf. Rachieru 2010: 123).

Textul *Mimoza*, publicat în revista „Viața Basarabiei” (nr. 2–3), respectă o tehnică prozodică sobră, riguroasă, potrivit mesajului filozofic conotat în poezie:

„Liniște. Pasărea Phoenix a trecut prin solitudini./ Moment mic. Moment bun. Șerpi de cer./ Arse câmpii au vibrat în latitudini:/ Pasărea tremură în izvoare și-n eter./ Filozoful blând murise topit în poeme:/ Cineva i-a fript ochii – ca un mag, ca un zeu./ Filozoful blând a albit stelar în gene./ Liniștea, pasărea, azurul, zmeul ori eu ?” (*Scriitori* 1990: 44).

Organizată în două catrene cu rimă încrucișată, distribuită în versuri scindate de multiple pauze interne, construcția prozodică relevă și mai pregnant metafora dilemei ontologice de care este frământat eul liric.

În concluzie, cele câteva formule prozodice ale textelor lirice coșeriene ne permit să afirmăm cu certitudine că autorul lor, un spirit elevat, ne dezvăluie un deosebit simț artistic și un mânuitor iscusit al cuvântului. Moștenirea științifică a gigantului de la Tübingen a eclipsat într-o oarecare măsură oferta sa lirică, remarcă Adrian Dinu Rachieru. Oricum, debutul poetic al lui Coșeriu ilustrează conștiința morală a tânărului basarabean angajat prin propria sa voință, chiar din anii de studenție, „în cruciada pentru limbă, istorie și neam”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Burlacu 1999 = Alexandru Burlacu, *Atitudini și polemici*, Chișinău, C.C.R.E. „Presa”.
- Călinescu 1939 = G. Călinescu, *Un limbaj pur*, în „Jurnalul literar”, 50.
- Cimpoi 1997 = Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, Editura ARC.
- Ciobanu-Tofan 2001 = Alina Ciobanu-Tofan, *Spiritus Loci: variațiuni pe o temă*, Chișinău, Editura Gunivas.
- Coșeriu 1937 = Eugen Coșeriu, *Cronicarii*, în „Crenguța”, Revista Societății de Lectură „B.P. Hasdeu” de pe lângă Liceul „Ion Creangă” din Bălți, Editura Cuget Moldovenesc, I, septembrie–decembrie.
- Coșeriu 1938a = Eugen Coșeriu, *Necesitatea credinței pentru viața sufletească*, în „Crenguța”. Revista Societății de Lectură „B.P. Hasdeu”..., II, ianuarie–martie.
- Coșeriu 1938b = Eugen Coșeriu (trad.), *Quintus Horatius Flaccus – Epistole I, VI. Către Numiciu*, în „Crenguța”, Revista Societății de Lectură „B.P. Hasdeu”..., II, ianuarie–martie.

- Coșeriu 1938c = Eugen Coșeriu, *Vers de noapte (În metru antic)*, în „Crenguța”, Revista Societății de Lectură „B.P. Hasdeu” ..., II, ianuarie–martie.
- Coșeriu 1938d = Eugen Coșeriu, *Iată eu stau la ușă și bat!*, în „Crenguța”, Revista Societății de Lectură „B.P. Hasdeu” ..., III, aprilie–mai.
- Coșeriu 2004 = Eugeniu Coșeriu, *Universul din scoică*, Chișinău, Editura Știința.
- Rachieru 2010 = Adrian Dinu Rachieru, *Poezi din Basarabia. Un veac de poezie românească*, București–Chișinău, Editura Academiei Române, Editura Știința.
- Scriitori* 1990 = *Scriitori de la „Viața Basarabiei”*. *Poezie, proză, critică și publicistică literară. Pentru școala medie*, selecție de A. Burlacu și A. Ciobanu, Chișinău, Editura Hyperion.

FEATURES OF VERSIFICATION IN COSERIU'S POEMS

ABSTRACT

This text discusses the prosodic aspects of Coseriu's poetry since this kind of analysis can penetrate deep lyrical strata thus making sense of evidence of native language, of harmony and rhythm, relevant features of the literary debut of Eugenio Coseriu.

Key-words: *Coseriu's lyrical texts, prosodie, versification, literary debut, „Crenguța” magazine, poetic message.*